

סוד העיבור והגילגול

א. בראשית | פרק מו

(ח) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִמָּה יַעֲקֹב וּבָנָיו בְּכֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן: (יב) וּבְנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשִׁלָּה וּפְרָצָה וְזָרַח וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְהִי בְנֵי פְרָצָה חֲצֹרֹן וְחָמוּל:

ב. רמב"ן

והזכיר הכתוב ער ואונן עם שמות בני ישראל הבאים מצרימה, לסוד ידוע מדברינו שכתבנו כבר (לעיל לח,ח) והמשכיל יבין זה וטעם כל הפסוק, וכן הזכירם בפקודים (במדבר כו יט-כ) בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן בארץ כנען, ויהיו בני יהודה למשפחותם, ובדברי הימים (א ב ג ד-ד) מנאם במספר, אמר בני יהודה ער ואונן ושלה, שלושה נולד לו מבת שוע הכנענית, ותמר כלתו ילדה לו את פרץ ואת זרח כל בני יהודה חמשה:

ג. רבנו בחיי

(יב) ובני יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח. יחשוב הכתוב ער ואונן שכבר מתו מכלל השבעים הבאים, וזה תימה כיון שמתו כבר איך הזכירם הכתוב בכלל הבאים. אבל הענין הזה ידוע בקבלה והוא מפורש ומבואר בסדר פנחס, שאמר הכתוב בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן בארץ כנען, וסמך אז מיד ויהיו בני יהודה, וזהו סוד הכתוב האומר (רות ד,טו) והיה לך למשיב נפש, ומאמר השכנות יולד בן לנעמי (שם,יז), והיה ראוי לומר יולד בן לרות, והבן זה:

ד. רמב"ן | דרוש לקהלת

ויש לרבותינו בפסוק הזה שאלה שהקשו, שיאמר דור בא ודור הולך, והשיבו בזה סוד גדול מן הסודות הנכללות בכלל סוד העיבור, והוא מדרשו של ר' נחוניא בן הקנה, כמו שהזכרתי כי דברי שלמה כפולים ומכופלים בחכמה.

ה. רבנו בחיי | בראשית פרק ד

(כה) כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל. הסתכל אומרו זרע אחר תחת הבל, כי היה זרע אחר תחת זרע שנזרע ממנו הבל, אילו לא נהרג הבל לא נולד שת, וזהו תחת הבל במקומו ממש. ולא אמר הכתוב נפש תחת נפש שאילו אמר כן לא היה תחת הבל ממש. וכבר ידעת כי כל עניני מעשה בראשית הם חכמות, ומזה הוצרכו חכמי האמת להוציא מן הפרשה הזאת רמז על משה רבינו ע"ה, הוא שדרשו ז"ל (בראשית רבה כו,ו) בשגם זה משה, והיו ימיו מאה ועשרים שנה כי כן היו שנותיו. מלת משה בעצמה כוללת שלושתן הבל שת משה, והבן זה. ויחס הזרע הזה לה' יתברך לפי שהיה הבל גם שת בדמותו וצלמו של אדם הנעשה בצלם אלהים, ועל כן הזכיר בו שם אלהים. ובאומרו כי הרגו קין ביאר כי לא נהיה שת לולי שהרגו קין להבל:

ו. רמב"ן | בראשית פרק לח

(ח) ויבם אותה והקם זרע לאחיך. הבן יקרא על שם המת, לשון רש"י. ואין זה אמת, כי במצות התורה נאמר גם כן (דברים כה,ו) יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל, ואין היבם מצווה לקרא לבנו כשם אחיו המת, ואמר בבוועז וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו, ותקראנה אותו עובד לא מחלון (רות ד,י): ועוד, שאמר וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע, ומה הרעה אשר תבא עליו עד כי השחית זרעו מפניה אם יקרא שם בנו כשם אחיו המת, ורוב בני האדם מתאווים לעשות כן, ולא אמר הכתוב "ויאמר אונן" אבל אמר וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע, כי ידיעה ברורה היתה לו בזה שלא יהיה לו הזרע:

אבל הענין סוד גדול מסודות התורה בתולדת האדם, וניכר הוא לעיני רואים אשר נתן להם השם עינים לראות ואזנים לשמוע, והיו החכמים הקדמונים קודם התורה יודעים כי יש תועלת גדולה ביבום האת, והוא הראוי להיות קודם בו ואחריו הקרוב במשפחה, כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו אשר הוא יורש נחלה יגיע ממנו תועלת: והיו נוהגים לישא אשת המת האב או האב או הקרוב מן המשפחה, ולא ידענו אם היה המנהג קדמון לפני יהודה, ובבראשית רבה (פה,ה) אמרו כי יהודה התחיל במצות יבום תחלה, כי כאשר קבל הסוד מאבותיו נזדרז להקים אותו. וכאשר באתה התורה ואסרה אשת קצת הקרובים, רצה הקב"ה להתיר איסור אשת האח מפני היבום, ולא רצה שידחה מפניו איסור אשת אחי האב והבן וזולתם, כי באח הורגל הדבר ותועלת קרובה ולא בהם, כמו שהזכרתי: והנה נחשב לאכזריות גדולה באח כאשר לא יחפוץ ליבם, וקוראים אותו בית חלוץ הנעל (דברים כה,י) כי עתה חלץ מהם, וראוי הוא שתעשה המצוה זאת בחליצת הנעל. וחכמי ישראל הקדמונים מדעתם הענין הנכבד הזה, הנהיגו לפנים בישראל לעשות המעשה הזה בכל יורשי הנחלה, באותם שלא יהיה בהם איסור השאר, וקראו אותו גאולה, וזהו ענין בוועז וטעם נעמי והשכנות, והמשכיל יבין:

ז. רבנו בחיי | בראשית פרק לח

(א) ויהי בעת ההיא וירד יהודה. היה ראוי להדביק פרשת ויוסף הורד מצרימה עם פרשה זו של מעלה שהכל ענינו של יוסף: ועל דרך המדרש (תנחומא ויגש ט) סמך לה פרשת יהודה ללמדך שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם, אמרו לו אתה אמרת לכו ונמכרנו לישמעאלים אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך:

ועל דרך הקבלה סמך פרשת היבום לפרשת המכירה כדי לסמוך לגלגל לגלגול, כי סוד היבום הוא סוד הגלגול, ומן הידוע שהחטא ההוא לא היה אפשר להתברר ולהתלבן רק בסוד הגלגול בעשרה הרוגי מלכות כי אז הפח נשבר והנפשות נמלטו, ועלו לשלום אל אביהם שבשמים. וכלל הדברים עשרה אחי יוסף אלו עשרה הרוגי מלכות, וער ואונן הם פרץ וזרח, הוא מה שכתוב וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני יהודה. והנה זה מרמזי התורה והמשכיל יבין:

ויש מרבתינו שסוברין והיא דעת ר' מאיר בברייתא שהזכרנו, שאע"פ שהמדות הללו כן הם כמו שסברנו ומקצת בני אדם נדונין בהם, אבל עדיין יש צדיקים גמורים מתיסרין שלא בדרך המדות הללו, ורשעים גמורים שיושבין שאנן ושקט בעולם, ואלו הן תוכחותיו של איוב שבאו יסוריו שלא על חטא כלל כפי דעתו, וכפי שנאמר עליו בענין השטן שלא הזכיר עליו חטא כלל, אלא החנם ירא איוב אלהים וגמר הענין, ואם נאמר באיוב שום עלילה, או נחפש למצוא בענינו שמץ דבר, מ"מ הוא שואל על הצדיק הגמור מכל צד שבאו עליו יסורין ומת בהן ואבד שמו על לא חמס בכפיו היאך יתכן זה בדרך ה', ודבר זה אין לו תשובה לדעת הבריות אלא לדעתו של אל דעות יתברך, כך אמרו בר"ע (מנחות כ"ט ב') שהראה אותו הקב"ה למשה רבינו במראות הנבואה ואמר לפניו רבש"ע הראיתי תורתו הראני שכרו, ראה שחותכין בשרו במקולין אמר לפניו רבש"ע זו תורה וזו שכרה אמר לו שתוק כך עלה במחשבה לפני, רצו חכמים לומר שאין מיתתו של ר' עקיבא ביסורין הללו ראויה לו לנקות ממנו מיעוט מעשים רעים לפי שהיה צדיק גמור כל ימיו, אלא שהענין נעלם וכך עלה במחשבת בעל המחשבות יתברך חפצו ורצונו: אע"פ כן עם ההעלמה הזו יש בטענה הזאת סוד נמסר לאנשי התורה והקבלה, והוא רמוז בדברי רבותינו ונכלל בענין סוד העיבור שחכמים מוסרין אותו לתלמידיהם הראויים, והוא תשובתו של אליהוא על תוכחותיו של איוב, ואתה יודע שהיה איוב צדיק גמור בעיניו והיו יסוריו שלא על חטא ועבירה לפי דעתו עד שהיה קורא תגר עליהם כמו שהזכרנו:

והנה אליהוא עצמו יאמר כי פועל אדם ישלם לו וכאורה איש ימציאנו, ועתה יחזור המחלוקת ביניהם לדברי איוב שהיה צדיק גמור בעיני נפשו, ותראה איוב משעה ששמע דברי אליהוא בתשובה ההיא, שענינה מורה שהוא ענין חדש ואינו דומה למענה חבריו, וכמו שאמר ולא ערך אליו מלין ובאמריכם לא אשיבנו, לא פתח פיו לענות. והנה זה יורה שקבל דבריו והיו הטענות ההם מספיקות לשאלותיו, עד שקבל עליו מהן השתיקה. וכן אמר לו אם יש מלין השיבני וגו'. וכבר באו דברי אליהוא סתומים מדברי חבריו כלם, וענין פרושם סתום מאד, ומי שלא יפתה את דעתו וישיא סברתו לא ימצא בהם ולא בכל מה שנתפרש מהן ביד מפרשי המקרא דבר ראוי, או טענה הגונה מחודשת מדברי החברים ההם, אבל הוא מסודות התורה שנעלמו, לבד מן הזוכים להם מן הקבלה, והפירוש בהן אסור במכתב, והרמז אובד התועלת:

ואם תשאל עלינו כיון שיש ענין נעלם במשפט, ונצטרך להאמין בצדקו מצד שופט האמת יתברך ויתעלה, למה תטריח אותנו ותצוה עלינו ללמוד הטענות שפירשנו והסוד שרמזנו, ולא נשליך הכל על הסמך שנעשה בסוף שאין לפניו לא עולה ולא שכחה אלא שכל דבריו במשפט, זו טענת הכסילים מואסי חכמה, כי נועיל לעצמנו בלמוד שהזכרנו להיותנו חכמים ויודעי אלהים יתברך מדרך האל וממעשיו, ועוד נהיה מאמינים ובוטחים באמונתנו בנודע ובנעלם יותר מזולתנו, כי נלמוד סתום מן המפורש לידע יושר הדין וצדק המשפט, וכן חובת כל נברא עובד מאהבה ומיראה לתור בדעתו לצדק המשפט ולאמת הדין כפי מה שידו משגת, והם הדרכים שפירשנו מדרכי חכמים, כדי שתתישב דעתו בענין ויתאמת אליו דין

בוראו כמצדיק מה ששיגו, וכייר הדין והצדק במה שהוא נעלם ממנו, וכ"ש שטענת הסוד הנזכר לא תשאיר בדעת האדם קושיא, ולא תמצא עמו טענה מספקת בשום פנים, ואם ירצה להשים סוף מחשבתו בכאן, הוא רשאי מפני שהם טענות מספיקות לכל הנהגת הברואים: ועל ענין זה הנזכר אמר אליהוא אשא דעי למרחוק ולפועלי אתן צדק, רוצה לומר שישא דעו עד סוף השגת הדעת לתת טעם וטענה במשפט האלהים, ואחרי כל זה יתן צדק לפועלו יתברך, כי מן הטעם המושג בדעתו יוכיח על הרחוק והנעלם שהצדק עמו והיושר במפעליו:

ט. רבנו בחיי | כד הקמח - השגחה

ועוד להורות על ענין ההשגחה נתיחד לנו בזה ספר נכבד וגדול מאד הוא ספר איוב שייחסו אותו רז"ל למשה רבינו ע"ה, אמרו (ב"ב יד/ב) משה כתב ספרו וספר איוב, כיוונו לומר כי כשם שנאמר לו בראשית בסיני מפי הגבורה כך נאמר לו ענין איוב וחביריו ונאמרו לו העניינים כאשר הם היום אצלנו והנני מבאר לך ענין הספר הזה בכלל על דרך הרב משה בר נחמן ז"ל ועל דעתו ורובו הוא לשון פירושו הנכבד:

אליהוא בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם, ממשפחת אברהם שהיה שרש האמונה. ומפרש והולך סוד צדיק ורע לו.

וביאור זה כי הועילה לו תשובתו ויסוריו שימצא כופר ולא ירד שחת, אבל לא יראה באור העליון כי לא זכה לכך. ומה עושה הקב"ה בחסדו כדי שיזכה לראותו באור העליון נפשו מתגלגלת בגוף וחוזרת שם כבראשונה זהו (איוב לג,ה) רטפש בשרו מנוער ישוב לימי עלומיו, כי רטפש בשרו יחזור לנפש שהזכיר למעלה יחשך נפשו מני שחת, יאמר כי ישמח לבשר מנוער לנפש הזאת וכשיגדל יעתר אל אלוה וירצהו בתשובה ויסורין ואז ישיב לאנוש הזה צדקתו עתה, כי מיום שנולד זה לא חטא כלל ויסוריו באו על עונות ראשונים שהיה ראוי שיאבד בהם והקב"ה חשב מחשבות בזה שלא יהיה נדח מן העוה"ב ואז יראה באור העליון, ז"ש פדה נפשו מעבור בשלח וחיתו באור תראה כלומר באור העליון.